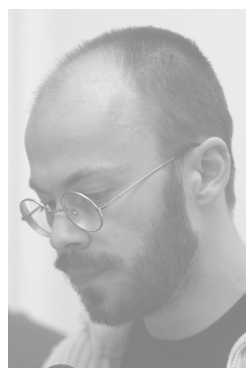
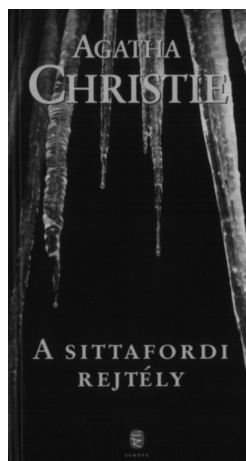

Egy regény hófúttá nyomai

Fekete háttér előtt lógó hatalmas, tűhegyes jégcsapok: dermesztő látvány Agatha Christie *A sittafordi rejtély* (The Sittaford Mystery, 1931) című regényének borítója (Európa, 2010). Még inkább az a cselekménye. Nemcsak a téli milió, hanem a gyilkosság miatt is, bár semmi különös kegyetlenséggel elkövetett „skandináv” bűntényre nem kell gondolni, csak a szokásos angol módira: az író által oly jól ismert, s többször is oly érzékletesen és finom íróniával megrajzolt vidéki környezetre és gyanúsítottak (örökösök, ismerősök és barátok) viszonylag zárt körében elkövetett trükkös gyilkosságra. A történet ezúttal egy behavazott dartmoori faluban, Sittafordban játszódik, ahol egy fagyos téli estén saját házában meggyilkolnak egy tehetős, nyugalmazott katonatisztet. Bár a jelek rablógyilkosságra vallanak, inkább az tűnik valószínűbbnek, hogy a tettes vagy tettesek csupán ennek a látszatát akarták kelteni. Viszonylag hamar akad gyanúsított is, akit a rendőrség – a körülmények bizonyítékértékű összejátéka folytán – letartóztat. Aligha követek el titoksértést, ha elárulom, hogy ez egy szükségyszerű, de mégis téves lépésnek bizonyul.

Az esetet igazából az teszi borzongatóvá, hogy a bűntényről egy asztaltáncoltatással egybekötött szeánsz résztvevői még az előtt tudomást szereznek, mégpedig egy túlvilági üzenet formájában („Trevelyan halott”), hogy arra egyáltalán fény derülne. A bűnügyi rejtéllyel összekapcsolódó spiritizmus az író ezen művében tűnik fel először, hogy aztán későbbi regényeiben (*Bűbájos gyilkosok*, *Szunnyadó gyilkosság*) és novelláiban (*Halott ember tükre*, *Indíték kontra lehetőség*) ugyanolyan jellegzetes, ha nem is nélkülözhetetlen kellékké válják, mint az ötórás tea, a karácsonyi puding vagy a bridzs. S mivel krimiről van szó, valószínűsíthető, hogy a sokáig megmagyarázhatatlannak tetsző „szellemes kommunikációra” végül akad természetes, racionális alapú magyarázat.

A nyomozásba a rendőrökön kívül amatőrök is bekapcsolódnak. Egy fiatal, felettébb ambiciózus (értsd szemtelen és szemfüles) újságíró, Charles Enderby, aki véletlenül keveredett bele az ügybe, és az ártatlanul letartóztatott férfi talpraesett, mindenre elszánt menyaszszonya, Emily Trefusis, aki a siker érdekében, a logikai következtetések mellett, gátlástalanul veti be női vonzerejének minden lehetséges fegyverét is. A regény érdekessége, hogy a hivatalos szervek munkájáról Christie korántsem fest olyan rossz képet, mint azt az E. A. Poe-tól eredő, majd A. Conan Doyle által megerősített műfaji

hagyomány megkívánná; sőt, a tettes Narracott felügyelő és a két műkedvelő együttműködésének köszönhetően kerül végül az igazságszolgáltatás kezébe. Szólhatnak még ezzel kapcsolatban a korjellemző társadalmi szerepek, a női és férfi viselkedésmódok, illetve sorsminták ironikus reflexiójáról vagy a detektívtörténetek címére tett megannyi gúnyos megjegyzésről, de nem teszem, mert van egy ettől – számomra legalábbis – érdekesebb vonulata a regénynek: egy másik regény, melynek lappangó jelenléte végig érzékelhető, még ha nyomait itt-ott vastagon belepte is a hó.

Az első árulkodó nyom a történet helyszíne, Dartmoor. Egy irodalmilag „terhelt” cselekménytérrel van ugyanis szó, hiszen itt, ezen a dél-angliai dombos, mocsarak és sziklák övezte tájon bonyolódik Arthur Conan Doyle talán leghíresebb regénye, *A sátán kutya* (*The Hound of the Baskervilles*, 1902) is. Ez önmagában persze még kevés, lehetne csupán véletlen egybeesés is, ha a mű más összetevői nem erősítenék meg folyamatosan e gyanús térbeli érintkezés szövegekői megalapozottságát (Christie művét N. Kiss Zsuzsa fordításában idézem).

Az áldozat frissen nősült inasa, Mr. Evans kénytelen elhagyni addigi munkahelyét. Megboldogult gazdája hagyott ugyan rá némi pénzt, de ez kevés a megélhetéshez. Ezért próbál új munkát találni a kapitány régi barátjánál, Burnaby őrnagynál. Evans a meggyilkolt Charles Baskerville inasával, Barrymoore-ral állítható párhuzamba, aki a haláleset miatt szintén távozik az ódon családi kastélyból, hogy a kis örökségre alapozva, amit Sir Charles hagyott rá, új vállalkozásba kezdjen.

A 15. fejezetben esik szó arról, hogy a közeli börtönből megszökött egy veszélyes, rablásért és erőszakért elítélt fegyenc. Annyit még elárulhatok, hogy később sikerül őt elfogni, és kiderül, hogy személye a sittafordi lakosok egyike számára korántsem ismeretlen. *A sátán kutya*ban szintén ez történik: Watson és az ifjú örökös Baskerville Hallba való megérkezése napján lovas katonák járnak a vidéket, mivel a dartmoori börtönből kiszabadult Selden, a nottinghilli gyilkos. Néhány napi bujdosás után ő is rendőrképre kerül, a Barrymoore-házaspár nagy bánatára...

A sittafordi udvarház külföldi bérlőjének lánya, Violet Willett zseblámpájával fényjeleket ad le valakinek éjszaka a kertkapuból. (206.) Enderby, a magánnyomozást folytató újságíró éri őt tetten, ami meglepő felfedezéssel jár a számára, bár az új információért szó szerint meg kell küzdenie egy nálánál erősebb ellenféllel. Doyle regényében Watsonék lepik meg egy éjszaka Barrymoore-t, az inast, aki az ablakban állva gyertyával ad le jelzéseket a lóp irányába.

Emily Trefusis a nyomozás egy fontos szakaszában felgyalogol a Sittaford Bérc tetejére. „Ha minden igaz – mészlik el magában a fenséges kilátás hatására –, ilyen magasból jobban átlátni a dolgokat, mintha leemelnénk a tetőt a babaházról és bekukucskálnánk.” (136.) Miközben a falucska madártávlati képében gyönyörködik, arra is ráébred, hogy az igazság kiderítésében, ami egy általa nem ismert, immár halott ember életének és személyiségének megértését követeli meg, alapvető fontosságú a vizsgálódási pont(ok) kijelölése. Magában ezt „állásszög”-nek nevezi el, ami minden ember esetében „egyedi, átruházhatatlan”. (137.) Egy éjszakai üldözés folyamán Watson magas, szikár férfi fekete sziluettjét látja feltűnni egy szikla tetején, aki mellén összefont kézzel mered maga elé. Akkor még nem tudja, hogy a nyomozását titokban felvigyázó Holmest látta ott, nem pedig a szökött fegyencet kereső börtönőrök egyikét. Alakja a mindenem felülemelkedő, a dolgokat mindig bizonyos rálátásból, a kívülállók többlétezésével szemlélő Nagy Detektív jelképes pózoként értelmezhető. Van abban némi ironia (Holmes nőkről alkotott, nem túl hízelgő véleményét ismerve), hogy Christie ezt a kivételes pozíciót épp egy fiatal, szerelmes nőre ruhazza át.

A két regény kapcsolata szempontjából figyelmet érdemel még Mr. Rycroft, az idős természetbúvár figurája is, akiről az a hír járja, hogy „mindenféle messzi tájon cserkészett be madarakat a British Museum gyűjteménye számára”. (115.) E szereplő két másik, eltérő okból emlékezetes krimi-karaktert is eszünkbe juttathat. Egyrészt *A sátn kutya* Stapletononját, aki hasonló szenvedéllyel kutatja és gyűjti a környék bogarait és lepkéit, és aki nem melleleg – spoiler! – Doyle regényében az elkövető szerepkörét tölti be. A mű olvasása közben tehát önkéntelenül is felmerül a befogadóban, hogy az író esetleg, szemtelen módon, nem Rycrofte-ot hozza-e majd ki gyilkosként a történet végén. Merthogy, mint minden „rendes” Christie-regényben, így ebben is, az ügyben érintett személyek egyike sem mentes teljesen a gyanú árnyékától. Másrészt az öregúr egy későbbi vallomásából („Ornitológia és kriminológia: e kettőnek szentelem magam.” 138.) és Miss Trefusis róla adott jellemzéséből az is nyilvánvalóvá válik, hogy Miss Marple közelebbi, ha nem is vérszerinti, de szellemi rokonáról van szó: „Ez az apró, ráncos, fonnyadt öregúr olvasott és tanult, jártas az emberi természetben, és lobog benne az élénk, emésztő kíváncsiság, amely a szemlélődő ember sajátja, ellentétben a tettek emberével.” (116.) Házi könyvtárát a madártani munkák mellett főként okkultizmussal foglalkozó kiadványok, kortárs detektívregények és kriminológiai szakkönyvek teszik ki. A második és harmadik csoport együttes említése alig leplezett utalás Doyle ez irányú érdeklődésére, s az ebből születő munkáira, egyfelől a Holmes-történetekre, másfelől a fantasztikus novellákra. Az ügybuzgó Enderbyben fel is merül annak a lehetősége, hogy az asztaltáncoltatással kapcsolatban kikéri a kriminológia mellett okkultista kérdésekben is szaktekin-télynek örvendő író véleményét. (105.)

Ez utóbbihoz hasonlóan nyílt utalás az is, amikor az egyik helyi lakos kíváncsi unoka-öccse ekképpen ajánlja fel a szolgálatait az újságírónak: „Mondja már, maga netán detektív? Besegíthetnék? Sherlock Watsonja figura?” (190.)

A fenti összefüggések tudatosítása után új megvilágításba kerülnek a regény „kutyás” részei is. Mert hogy ilyenek is vannak, igaz nincs belőlük túl sok, és nem is a hátorzongató hatás fokozásában érdekeltek, de ugyanolyan elidegeníthetetlen alkotórészei a Christie által készített Holmes-kirakósoknak, mint az eddig említett példák.

Már a regény elején elhangzik egy akkor még látszólag „ártatlan” rövid párbeszéd a macskák kényeztető otthoni tartásáról, mely aztán végül egyértelműen a kutyák javára dől el: „– Ezerszer inkább kutyát, mint macskát. – Aláírom. Simán. Úgy értem, a kutya – az mégiscsak kutya, kérem.” (14.)

Egy alkalommal a gondolataiba merülő Emilyt a sűrűsödő ködben váratlanul megszólítja valaki: „– Elnézést – mondta az illető –, nem látott véletlenül egy bull terriert?” (157.) Az első hallásra félelmetesnek ható kérdés (magányosan kóborló véreb a ködben) önkéntelenül is felidézi az olvasóban a köd borította lápon kísértő „sátn kutya”-t, de ez a benyomás az állat gazdájának, Wyatt századosnak a jellemzését követően nagyon hamar szertefoszlik: „Ragaszkodó jószág, csak teljesen hülye. Még elüti valami...” (uo.) Az eb még egyszer felbukkan a történetben. Amikor Mr. Rycroft tesz látogatást az idős katonatisztnél, az állat végig a nyomában marad: „A nőtény bullterrier nem tágitott tőle a kapuig, vészes riadalmára.” (201.) Az előbb idézett jellemzés után azonban már nem tudjuk komolyan venni a kutya fenyegető jelenlétét, s inkább a természetbúvár félelmét találjuk komikusnak.

Agatha Christie tehát – jó értelemben – játszik velünk, Doyle klasszikusát is ismerő olvasókkal. Hangulatokat, jeleneteket és szereplőket idéz meg a Holmes-regényből; nem tolakodóan és nem is erőltetetten (mint tette ezt például a *Bűnszövetkezetben* fejezetében), hanem mértékkel adagolt és finoman elhelyezett inter- és extratextuális utalások,

helyzet- és alakpárhuzamok segítségével tartja ébren *A sátán kutyájának* irodalmi emlékezetét. Nem írja át a szöveget; inkább azt mondhatnánk, hogy egy olyan *ráírásról* van szó, amely a palimpszeszt logikáját követi, és a műfaji és szövegközi *déjà vu* érzésének fenntartásában érdekelt: az író saját történetének szövögetése közben itt-ott látni engedni annak a háttérratívának a nyomaint, melyet maga használ – ha nem is szorosan követendő mintaként, de ideiglenes sorvezetőként vagy hangulati kulisszaként. A végeredmény pedig egy kettős élvezetet biztosító, Holmes-visszhangokkal dúsított hamisítatlan Christie-krimi.

Alap 1–12: Bazaltkő lenyomatok, kétezres évek.

